

Afetlerin Etkilerinin Zorunlu Göç Bağlamında İncelenmesi: 2023 Kahramanmaraş Depremi

Gaye Gökalp Yılmaz¹, Aylin Şikar Turan²

Öz

Bu çalışma, afet sosyolojisi çerçevesinde, afet sonrasında ortaya çıkan olumsuz etkileri zorunlu göç bağlamında tartışarak sosyolojik ve metodolojik katkılar sunmayı amaçlamaktadır. Afetlerin ortaya çıkarttığı etkiler sosyoloji alanında geniş çapta yankılanmaktadır. Yaşanılan her bir afet sonrasında ortaya çıkan değişim dönüşüm sosyolojinin her alanında farklı açılardan incelenmektedir. Özellikle Türkiye’de afetlerin yaşanma sıklığı bakımından deprem etkilerinin incelenmesi gereken önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, afetlerin sıklıkla yaşanıyor olması gerçeğinden hareketle, afetlerin toplumsal etkilerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de deprem sonrasında ortaya çıkan etkilerin incelenmesi ve bu çerçevede afet ve göç ilişkisinin tartışılması amaçlanmaktadır, çünkü afet sonrasında en önemli sosyal etkilerden birinin zorunlu göç hareketleri olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, deprem sonrasında yaşanan göç hareketleri bağlamında, toplumsal düzenin bozulması, rutinin yıkımı ve yeni etkileşim süreçlerinin ortaya çıkması afet çalışmalarında odaklanılması gereken noktalardır. Bu bağlamda, bu çalışmada, 2023 Kahramanmaraş Depremi’nin sonrasında ortaya çıkan göç hareketinin sonucunda toplumsal düzenin tekrardan inşa edilmesi sürecine yayınlanan veriler ışığında odaklanmak ve afet sosyolojisi yazınına göç çerçevesinden katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afetin Etkileri, Afet Sosyolojisi, Kahramanmaraş Depremi, Zorunlu Göç

Examining the Effects of Disasters in the Context of Forced Migration: 2023 Kahramanmaraş Earthquake

Abstract

This study aims to make sociological and methodological contributions within the framework of disaster sociology by discussing the negative effects that occur after disasters in the context of forced migration. The effects of disasters resonate widely in the field of sociology. The change and transformation that occur after each disaster is examined from different perspectives in every field of sociology. Especially in terms of the frequency of disasters in Turkey, earthquake effects constitute an important dimension that needs to be examined. This study focuses on the social effects of disasters, considering the fact that disasters occur frequently. In this context, it is aimed to examine the effects that occurred after the earthquake in Turkey and to discuss the relationship between disaster and migration in this context, because it is noteworthy that one of the most important social effects after the disaster is forced migration movements. Therefore, in the context of migration movements after the earthquake, the disruption of social order, the destruction of routine and the emergence of new interaction processes are the points that should be focused on in disaster studies. In this context, this study aims to focus on the process of rebuilding the social order as a result of

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Burdur
İlgili yazar e-posta / Corresponding author e-mail: gayegokalp@gmail.com ORCID: 0000-0002-6304-3425
² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Burdur
e-posta: aylinsikar777@gmail.com ORCID: 0000-0002-0507-0011

the migration movement that emerged after the 2023 Kahramanmaraş Earthquake, in the light of published data and to contribute to the disaster sociology literature from the perspective of migration.

Keywords: Disaster, Disaster Sociology, Effects of Disaster, Forced Migration, Kahramanmaraş Earthquake

1. GİRİŞ

Afet kavramını tanımlarken, disiplinler arası farklılıklara bağlı olarak farklı paradigmalardan egemenliği söz konusudur. Özellikle, pozitivist anlayış doğa bilimlerinde özellikle yer bilimleri ve mühendislik alanlarının afet çalışmalarında alana egemen olması sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle, sosyal bilimlerin afetlerle olan ilişkisi uzun yıllar boyunca daha dar kapsamda ele alınmıştır. Bu durum, Türkiye’de özellikle afet kavramının depremlerin sıklığına bağlı ve tek boyutlu olarak “*deprem sosyolojisi*” şeklinde ele alınmasını ve ilgili afet sosyolojisi literatürünün depremler üzerine odaklanmasını sağlamıştır. Toplumsal bakış açısıyla afet sosyolojisi yalnızca afet ve sonrasını incelemeyi amaçlamanın ötesinde afete yol açan süreçleri, afetlerin anlık olarak yarattığı tahribatların sonucunda oluşan toplumsal etkileri ve toplumsal yapıdaki değişimleri inceleyen bir sosyoloji dalıdır. Bu alt çalışma alanı, afetlerin yol açtığı toplumsal değişimleri, toplumsal farklılaşma alanlarını ve afetleri deneyimleyen bireylerin toplumsal hayatlarının nasıl etkilendiğini ve afetlerin toplumsal yapıda ne tür değişimlere yol açtığını araştırmaktadır. Afet sadece meydana geldiği an itibarıyla etki yaratan bir durum değildir. Afetlere ilişkin çalışmalar; afet öncesi, afet anı ve afet sonrası süreçleri kapsamaktadır. Dolayısıyla afetler bütün süreçleri kapsayan, aniden veya zamanla oluşan gerek doğanın devinimi gerek insan müdahalesi ile ortaya çıkan ve toplumları; fiziksel, ekonomik ve psikolojik zarara uğratan sosyal bir olgudur (Can, 2020). Afetler, toplumsal yapının çökmesine ve yeniden yapılanmasına neden olabilecek ciddi bir tehdittir. Bu nedenle, afet sosyolojisi, afetlerin yol açtığı toplumsal etkileri belirlemek, afetzedelerin sosyal hayatlarını incelemek ve afetlerin toplumsal yapıda nasıl değişikliklere yol açtığını anlamak için önemlidir. Bu bağlamda, afet, insanlığın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerini kesintiye uğratarak büyük can ve mal kayıplarına neden olan, eko sistemlerde onarılması uzun yıllar gerektiren çok büyük yıkımlara ve hatta yok oluşlara neden olan genellikle hızlı gelişen bir doğa olayıdır” (Koç vd.’den akt. Gökçen, 2020).

Bir olumsuz olayı afet olarak tanımlamak için ekolojik dengenin bozulması, gündelik yaşam akışının bozulması, can ve mal kaybının olması, toplumun her alanda yardıma muhtaç hale gelmesi ve toplumun afete karşı tepkisinin yetersiz olması gerekmektedir (Kalaycıoğlu, 2021). Öte yandan, afetleri, “İnsanların doğaya doğrudan ya da dolaylı müdahalesinin sonucunda can ve mal kaybına neden olan sosyal bir olgu” olarak tanımlamak mümkündür (Can, 2020). Doğa olaylarının sonucu ya da insan müdahalelerinin bulunması, afetlerin ortaya çıkma süresi ve etkisinde farklılıklar yaratmaktadır. Deprem, kasırga gibi afetlerin gerçekleşmesi saniyeler içinde olurken, kuraklık, savaş gibi afetlerin yaşanması çok uzun süre içinde olup kayıplara neden olmaktadır (Bates ve Peacock, 1987). Dolayısıyla, afetler sadece afetin meydana geldiği an ile ilgili bir durum değildir ve afet çalışmaları afet öncesi, afet anı ve afet sonrasını kapsamaktadır (Can, 2020). Ayrıca, afetin etkileri zamana ve mekâna göre farklılaşmaktadır ve toplumsal yaşamda afet sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumdan kimin ne kadar etkilendiği afet boyutunu ve toplumun kırılma derecesi belirlemektedir (Kalaycıoğlu, 2021).

2. AFETLERE SOSYOLOJİK BAKIŞ VE TOPLUMSAL KIRILGANLIK

Afetler yer kürenin olağan hareketleri olarak bilinen insanlık tarihi boyunca yaşandığı kaydedilmiş ya da resmedilmiş hareketlerdir. Herhangi bir doğa olayının afet olarak kabul edilebilmesi için öncelikle bu doğa olayının insanla ya da başka bir deyişle insan yaşantısıyla kesişmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle modern hayata geçiş ile birlikte artan kentleşme ile birlikte insanın doğaya hâkimiyeti hız kazanmış ve insan nüfusu tarih öncesinde yerleşilmesi mümkün olmayan coğrafi alanlara uzanabilmeye başlamıştır. Dolayısıyla, doğada vuku bulan olaylar insan ve topluma da zarar vermeye başlamış ve bu durum afetlerin fiziki etkilerinin aynı zamanda sosyal anlamda da ele alınmasını ve tartışılmasını gerekli kılmaya başlamıştır. Bu nokta, afet çalışmalarının ve özellikle afet sosyolojisinin yaygınlaşmaya başladığı noktayı ifade etmektedir. Bu bakış açısıyla, insan – doğa etkileşimini afetin sosyolojik tanımını yaparken kullanan Can'a göre afet;

“Afet, insan topluluklarının yaşadığı yerlerde aniden veya zamanla oluşan gerek doğanın gerekse de insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle gerçekleşen; fiziksel, ekonomik, psikolojik ve daha birçok yönden büyük hasarlara ve kayıplara neden olan ve etkileri bakımından önemli sonuçlar doğuran sosyal bir olgudur” (Can, 2020)

Bu tanımın da desteklediği gibi, afetler fiziki oldukları kadar sosyal olgulardır. Bu nokta da afet çalışmalarında afet sosyolojisinin de ivme kazanması sonucunu doğurmaya başlamıştır. Afet sosyolojisi alanında çalışan sosyal bilimcilere göre afetler insan topluluklarının rutin yaşantılarında yarattıkları kesintiler ve yıkımlar nedeniyle son derece önemli olgulardır. Toplumsal yapıların ve kurumların fiziki yıkımlarla tahrip olması nedeniyle toplumsallığın da değişmeye başladığını ve bu durumun da toplumsal değişimin önemli itici güçlerinden biri olduğunu iddia eden Gökalp Yılmaz (2021a), Dynes ve Fritz'in karşıt görüşleri ekseninde, afet sonrası dönemde rutin dışına çıkan toplumsal etkileşim süreçleri ve yapıların analiz edilmesinin önemini vurgulamaktadır. Afetlerin normal sosyal hayata zarar vermesi, kaos yaratabilmesi ve sosyal düzenin yeniden inşasına neden olması nedeniyle sosyal bir patoloji olarak görülebileceğini belirten Dynes'a (1988) karşıt olarak, Fritz'in afetin sosyolojik tanımlaması afetlerin sosyal bir patoloji olarak görülemeyeceğine değinmektedir ve Fritz'e göre (1961); Afetler, bütünleşme, dayanıklılık ve sosyal sistemlerin iyileştirici gücünü test edebileceğimiz laboratuvarlardır. Bu bağlamda, afetler toplumsal hayatta ani değişim dönemleri sonrasında ortaya çıkan toplumsal etkileşim süreçlerinin betimlenmesi anlamında da önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Afetler, sosyal bilimcilere insan davranışları çalışmalarında normal ve stabil koşullarda karşılaşılacak avantajlar sunar. Dolayısıyla, rutin olanın dışında gerçekleşen toplumsal etkileşimler ve toplumsal hareketler aynı zamanda sosyolojik açıdan her an karşılaşılmayan “olağan dışı”nı anlayabilmek için önemli olanaklar sunmaktadır “(Gökalp Yılmaz, 2021a).

Afet sosyolojisi doğal afetler, teknolojik afetler veya insana kaynaklı afetler gibi kriz durumlarının toplumsal etkilerini inceleyen bir disiplindir. Bu alandaki araştırmalar, afetlerin toplumlar üzerindeki fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal etkilerini anlamak için yapılır. Afetler, büyük ölçekli yıkımlara, toplumsal düzenin bozulmasına ve insanların yaşamlarının değişmesine neden olabilirler.

Afet sosyolojisi, farklı çalışma alanlarını kapsayabilir:

- i. Toplumsal Etkilerin İncelenmesi: Afetlerin toplum içindeki etkileri, insanların bu tür olaylarla nasıl başa çıktığı, kaynakların nasıl dağıtıldığı ve toplumsal düzenin nasıl etkilendiği gibi konuları içerir.
- ii. Toplumsal Risk ve Savunma: Afetler öncesi risk faktörlerini ve bu risklere karşı alınabilecek önlemleri inceleyen bir alan olarak, afet sosyolojisi toplumların hazırlık düzeyini ve savunma stratejilerini de ele alır.
- iii. Toplumsal Yardımlaşma ve Dayanışma: Afetler sırasında toplum içinde yardımlaşma, dayanışma ve acil yardım çabalarının nasıl organize edildiği ve insanların birbirlerine nasıl destek olduğu konularını içerir.
- iv. Toplumsal Hafıza ve Öğrenme: Geçmiş afetlerin toplumlar üzerindeki etkileri, bu afetlerden alınan dersler ve afetlere yönelik toplumsal hafıza üzerine çalışmaları içerir.
- v. Toplumsal Değişim ve Uyum: Afetler, toplumsal değişim süreçlerini hızlandırabilir veya toplumların nasıl uyum sağladığını inceler. Afet sosyolojisi, afet yönetimi, acil durum hazırlığı ve toplumsal refah gibi alanlarla da sıkı bir şekilde ilişkilidir. Bu disiplin, afetlerin toplumsal boyutlarını anlamak ve gelecekteki afetlere daha iyi hazırlıklı olmak için önemli bir rol oynar.

Toplumların afetlerden etkilenme düzeyleri ve ortaya çıkan sonuçlar toplumların sosyo-ekonomik düzeyleri ve buna bağlı olarak dirençlilik ve kırılganlık düzeyleriyle yakın ilişkilidir. Bu nedenle afetlerin etkilerini standartlaştırılmış kalıplar içerisinde ele almak problematik ve yanıltıcı olabilir. Dolayısıyla, afetlerin etkileri toplumsal eşitsizliklerle biçimlenmektedir. Toplumsal sınıf eşitsizliğinin ve cinsiyet eşitsizliğinin yaygın biçimde yaşandığı toplumlarda afet sonrasında kırılganlık faktörünün ortaya çıkması muhtemel bir durumdur. Böylelikle her toplumun afeti deneyimleme süreci farklılaşmakta ve burada toplumun sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve kültürel yapısı belirleyici olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2021). Afetler toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine sebep olmaktadır ve toplumun her kesiminin afetlerden etkilenmesi farklılaşmaktadır. Örneğin; sosyo- ekonomik statüsü daha düşük olan kişiler afet sonrasında daha fazla dezavantajlı duruma gelebilmektedir. Bu nedenle afet riskinin fazla olduğu ülkelerde afet ve sosyal politika ilişkisinin birlikte yürütülmesine ihtiyaç vardır. Özellikle aile gibi yapıların afet sonrasında sosyal desteklerden yararlanamaması sonucunda geleneksel yapıların çözülüşü söz konusu olduğunda toplumsal kırılganlık artmaktadır. Bu çerçevede afet sonrasındaki etkenlerin hepsinin ele alınarak ilerlenmesi zarar azaltmada ve iyileştirme süreçlerinde önemli olmaktadır (Akbaş, 2020).

OECD raporunda afetin etkileri dört ana kategoride toplanmaktadır. Bu etkiler, biyolojik yaşamsal etki, fiziksel etki, ekonomik etki ve sosyolojik etkidir. Biyolojik yaşamsal etki, yaşanan afet sonucunda insanların can kaybına uğraması veya yaralanması ile sonuçlanması durumu olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel etki, afet sonucunda afet yaşanan bölgedeki yerleşik yapıların, alt yapıların ve tarım alanlarının hasar alması sürecine dair tanımlamaları içermektedir. Ekonomik etki afetin ortaya çıkardığı mali kayıpları betimlerken, sosyolojik etkiler ise afet sonucunda ailelerin parçalanması, eğitim, sağlık gibi alanlarda aksaklıkların olması ve afeti yaşayanların bu aksaklıkların yaşandığı bölgeden güvenli olan bölgelere doğru hareket etmeleri/ ve göç süreçleri olarak tanımlanmaktadır. Afetler bazı durumlarda ikincil afetleri, göçleri ortaya çıkarmaktadır. Göçler sonucunda farklı kültürden olan kişilerin birbiri ile karşılaşması, yeniden inşa sürecinde yaratılan yeni etkileşim alanları afetin sosyal sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu dört etki birbiri ile bir bütün halinde ele alınabilir. Ancak sosyolojik etki diğer üç etkiyi içinde barındırmaktadır. Böylelikle sosyolojik etki afet sonrasındaki süreçte önemli olduğu kadar afet öncesinde ve afet anında da önemli olan faktör olarak dikkate alınmalıdır. Afetler yarattıkları fiziki yıkıma bağlı olarak, işyerlerinin zarar görmesi, üretim ve tüketim süreçlerinin kesintiye uğraması gibi

nedenlerle olumsuz ekonomik etkilere de neden olmaktadır. Ölüm ve yaralanmaların yanı sıra kent yapısında ve tarım alanlarında meydana gelen hasarlar ekonomik kayıplar yaratmaktadır.

Öte yandan, afet sonrası dönem sosyolojik açıdan incelendiğinde dinin toplumsal bir kurum olarak, afet sonrasında gündelik yaşantıyı tekrar eski haline döndürmede etkili olması dikkat çekici bir boyuttur. Ayrıca, afet sonrasında yardımlaşma, dayanışma, anlamlandırma veya korku gibi sosyolojik ve psikolojik süreçler de hem psikolojik hem de toplumsal etkileşim süreçlerinin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. İnsan davranışları afet sonrasında psikolojik etki çerçevesinde incelenmesi sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Afet sonrasında kişilerde ortaya çıkan korku, öfke gibi duyguların yaşanması ve bunu aşma süreci psikolojik ve sosyolojik açıdan önemli olmaktadır.

Yaşanılan çağda her bir bireyin afetzede olma potansiyelini taşımakta olduğu dikkate alındığında, afetlerden en çok etkilenen grupların dezavantajlı gruplar olduğunun altını çizmek önemli ve gereklidir. Bu gruplar, cinsiyet, ırk, dil, din, sosyal sınıf ve statü açısından fırsat eşitsizliğine maruz kaldıklarından dolayı yaşanan afetlerden de daha fazla etkilenmekte ve sosyal yaşantılarına geri dönmelerinde problem yaşamaktadır (Can, 2020). Aile, toplum ve sınıf gibi yapıların çözülüşü ve bireylerin bu süreçte problem yaşaması ortaya çıkabilecek her afette kırılabilirliği arttıran faktörler olmaktadır (Akbaş, 2020). Deprem özelinde ortaya çıkan büyük sorunlar, ekonomi, sağlık, eğitim gibi toplumsal sistem ve yapıların afet deneyimleyen toplumlardaki dayanıklılığı gibi faktörler dirençliliği belirlemektedir. Ayrıca, dirençlilik ve toplumsal sistemlerin işlevlerini yerine getirme potansiyeli ters orantılı olarak kırılabilirliği de azaltmaktadır. Kırılabilirliği az olan toplumlarda afetlerden etkilenmesi muhtemel dezavantajlı grupların korunabilmesi ya da afet sonrası güvenlik ve yaşamlarını devam ettirebilme olanaklarının sağlanabilmesi gibi etkenler, toplumsal kırılabilirliğin azalmasına ve dirençliliğin yüksek olmasına bağlı olarak eski yaşantıya dönüşün görece hızlı olabilmesine olanak sağlamaktadır.

Afet sonrası yaşanan etkilerden en yaygın olanı, sıklıkla bireylerin yaşam alanı olan kentlerin, köylerin ya da konut alanlarının yıkılması ya da ciddi hasar alması nedeniyle, ortaya çıkan barınma sorunudur. Yaşam alanlarını kaybeden bireyler için eski yaşantıya dönebilmenin en önemli gereği olarak yeni bir barınma alanında bireysel ve toplumsal hayatını ve ilişkilerini yeniden inşa etmek önemli bir gerekliliktir. Bu çalışmanın odaklandığı deprem de insanların evlerini, iş yerlerini ve yaşam alanlarını terk etmelerine neden olarak yer değiştirmelerine yol açabilmektedir. Yer değiştirme, evsizlik, işsizlik, sağlık sorunları, yoksulluk ve diğer sosyal ve ekonomik sorunlara da neden olabilmektedir. Depremler sonrası oluşan bu sonuçlar, uzun süreli ve zorlu bir iyileşme ve yeniden yapılanma gerektiren zorlu süreçler oluşabilmektedir ve bu süre zarfında toplumlarda, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi anlamlarda önemli değişimler meydana gelebilmektedir. Ortaya çıkan kırılabilirliği azaltmada ve direnci arttırmak için en önemli adım afete duyarlı sosyal politikalar oluşturmaktır. Sosyal politikalar mikro, mezo ve makro düzeyde toplumu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, depreme yönelik oluşturulan sosyal politikaların uygulanması ortaya çıkan süreçte toplumsal kurumların işleyişini mümkün kılacaktır (Akbaş, 2020). Sosyal politikalar hem bireysel düzeyde yeniden iyileşmeye psikolojik açıdan destek yaratacağı gibi, hem de toplumsal ilişkilerin yeniden inşasını hızlandıracak ve dirençliliğin görünür olmasını ve toplumların eski ve rutin olana dönüşünü mümkün kılacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sosyal politikaların üretilmesi ve karar alıcıların afet sonrası pro aktif karar alma süreçlerini yürürlüğe koyabilmesi, afet sonrası rutine dönebilmeyi hızlandırmada, toplumsal boyutun yanında siyasi mekanizmaların da önemini vurgulamaktadır.

2.1 Afetlerin Toplumsal ve Ekonomik Etkileri

Afet çalışmalarında incelendiği ve toplumların acı biçimde deneyimlediği üzere, afetlerin toplumsal ve fiziki etkileri son derece tahrip edicidir. Söz konusu etkiler toplumsal anlamda demografik ve ekonomik değişikliklere, sağlık alanında farklı uygulamaların hayata geçirilmesine, kentsel uzamda farklı planlamalara, eğitim alanında farklı uygulama ve metotların hayata geçirilmesine neden olabilmektedir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatın aynı anda hasar alması kaçınılmaz olarak ağır toplumsal krizlerin de ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır.

Normal akışında gerçekleşen doğa olayının sosyolojik açıdan afete dönüşmesi, insanın doğaya hükmetme çabası ve artan kentleşmenin sonucu olarak fiziki olayın gerçekleştiği coğrafi alanda insanların da bulunuyor olması ve zarar görmesi sonucunda gerçekleşmektedir. İnsanın moderniteyle beraber artan kentleşme çabası ve yer küre üzerinde insan nüfusunun yayılma alanlarının genişlemesi sonucunda, afetlerin toplumsal hayata direkt etki etme durumu da daha sık biçimde gerçekleşmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi küresel etkenler de afetlerin görülme sıklığını artırdığı düşünülen faktörler olarak ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki, afetlerin ağır tahribatları sıklıkla, toplumların önleme ve müdahale planının olmaması ile gerçekleşmektedir. Örneğin deprem öncesi toplumun hazırlıklı olmaması sosyo-ekonomik, sosyo-demografik, sosyo-politik ve psiko-sosyal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Tam tersi durumda afete karşı hazırlıklı olan toplumlarda ise afete karşı dirençlilik yüksek olmaktadır. Örneğin, afet riskleri planlanarak hayata geçirilen kent planlamaları sonucunda, konutlar depreme, sel ve su baskınlarına dayanıklı ve korunaklı konumlarda inşa edilebilmektedir. Dirençli kentlerde ise deprem ve sel gibi ani afetler sonrası yaşanan tahribatlar neredeyse yok denecek kadar az olmakta ve toplumsal yıkımlar yaşanmamaktadır. Dolayısıyla meydana gelen her doğa olayı afet olarak tanımlanmamaktadır. Tanımlanması için toplumda ve bir sistem üzerinde olumsuz bir etkinin olması gerekmektedir (Fırat, 2020). Bu bağlamda, toplumların iyileşme süreçleri yaşanan doğa olayının ortaya çıkma ve afet olarak nitelendirmesi sürece bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, afet sonucunda ortaya çıkan fiziksel değişimlerin toplum ve toplum yapısı üzerindeki etkilerinin incelenmesi sosyoloji alanının konusu olmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2021b). Ayrıca, afet sosyolojisi bu etkilerin sosyo-ekonomik, sosyo-demografik, sosyo-politik ve psiko-sosyal açıdan ele alınmasına katkı sağlamaktadır.

Afet sonrası etkiler ele alındığında, en önemli ve tüm toplumsal sistemi etkileyen boyutlardan biri afetlerin sosyo-ekonomik etkileridir. Sosyo-ekonomik etkiler yaşanan doğal afetten sonra ekonomik denge bağlamında toplumun sistemsel doğasını bozmaktadır. Hasar alan ve yıkılan işyerleri, üretim tesisleri ve bunun yanında enerji kaynaklarının da tahrip olması ve yıkılması sonucunda ekonominin üretim ayağında önemli aksaklıklar meydana gelebilmektedir. Ayrıca, tüketim boyutunda da tüketicilerin afet sonrası yaşadıkları ekonomik kayıplar alım gücünü düşürüp yok edebilmektedir. Bu da üretim ve tüketim arasında önemli değişiklikler ve kayıplar yaratabilmektedir. Ek olarak, istihdam kayıplarının yaşanması da ekonomik sistemin olağan işleyişine zarar vermektedir ve bütün bu olumsuzluklar ekonomi- toplum arasındaki önemli akışları ve dengeleri değiştirebilmektedir.

Öte yandan, doğal afetlerin ortaya çıkardığı olumsuzluklar arasında can kaybı, yaralanmalar gibi biyolojik etkilerin yanı sıra fiziksel etkiler olarak da tanımlanan, binaların, iş yerlerinin yıkılması veya hasar alması ön plana çıkmaktadır ve bu yıkımlar sonucunda kentsel ve kırsal alanda fiziksel bozulmalar meydana gelmektedir. Dolayısıyla fiziksel bozulmaların ortaya çıkardığı sonuçlar sosyo-ekonomik dengeye yansımakta ve olumsuz sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında afetler, ekonomik sistemin işleyişinde, varlıklar, üretim faktörleri gibi üretim

ve tüketim üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Doğal afetlerin ortaya çıkardığı etki çerçevesi büyük oranda ekonomik güçle ilgilidir (Levent, 2020). Ortaya çıkan afetlerin ekonomik etkilerinin etki çerçevesi genişliği açısından tek boyutta ele alınmamaktadır. Doğal kaynaklı afetlerin ekonomik etkileri iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlar birincil ekonomik etki ve ikincil ekonomik etkiden oluşmaktadır. Birincil ekonomik etki, doğrudan ve dolaylı ekonomik etki olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. Doğrudan ekonomik etki sermaye stokları ile sabit ülke varlığından oluşmaktadır. Birincil ekonomik etkiler olarak adlandırılan doğrudan ve dolaylı ekonomik etkiler afetlerden hemen sonra ortaya çıkmakta ve etkileri uzun yıllar devam etmektedir (Vermeiren, 1989; akt: Altun, 2018). Ek olarak, acil yardım ve arama kurtarma için ayrılan bütçe de doğrudan ekonomik etki ile alakalı olmaktadır (Avdar ve Avdar, 2021). Temel ihtiyaçlara ulaşma noktasında yaşanan sorunlar ise dolaylı ekonomik etkilere yol açmaktadır. Kamusal hizmetlerde yaşanan aksaklıklar ve bozulmalar toplumu etkilemekte, insanlar mağdur olmaktadır. Bu olumsuz ekonomik etkilerin ilki altyapıda meydana gelen bozulmalar sonucunda ortaya çıkmakta ve ekonomik kayıpların yanı sıra sosyal kayıplara neden olmaktadır. Afetten sonra ulaşım yollarının bozulması ulaştırma sektörünün büyük kayıplara uğraması ile ticari aksaklıklara neden olmaktadır (DPT, 1999; akt: Altun, 2018) İkincisi ise afet sonrası iş yerlerinin hasar alması ve üretimin durmasına ve azalmasına bu sebeple de ihracat oranının düşmesine neden olmaktadır. Son olarak barınma alanlarında, konutlarda oluşan hasarlar ekonomiyi olumsuz etkileyerek yenileme sürecinde büyük açıkları ortaya çıkarmaktadır (DPT, 1999; akt: Altun, 2018). İkincil etkiler ise makroekonomik etkilerdir. Afet sonrasında meydana gelen bütçe açığı kamu harcamaları gibi ekonomik eksiklikler, ekonomik dengedeki bozulmaları oluşturmaktadır (Güvel, 2008; akt. Altun, 2018). İkincil ekonomik etkiler ise, afet sonrasında belirli bir süre sonra gerçekleşen ve iyileşme sürecinde meydana gelen ekonomik etkilerdir. İkincil ekonomik etkilerin sonucunda istihdam ve makroekonomide değişimler meydana gelmektedir (Altun, 2018). Dolaylı etkiler ve doğrudan etkiler birbiri ile bağlantılı ve ilişkili etkilerdir. Örneğin üretimin düşüşü ve toplumun hizmetlerinin karşılanmaması yaşanan afetlerin dolaylı etkileri olarak ortaya çıkmaktadır. Dolaylı etkiler böylelikle; barınma sorunu, göç ve ekonomik kaybın yaşanması buna bağlı olarak, sağlık ve beslenme sorunları gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, ciddi makroekonomik etkilere neden olan afetler toplumda ekonomik büyüme ve gelişmeye engel olarak dengenin bozulmasına neden olmaktadır (Levent, 2020).

Ekonomi- toplum ilişkisi dikkate alındığında, yaşanan doğal afetler nedeniyle ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesi sonucunda karşılaşılan toplumsal sorunlar ekonominin sosyal boyutunu vurgulamaktadır. Afetlerin hasar boyutu dikkate alındığında, toplumsal yapının her kurumunun afetten olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Altyapıda sıkıntıların çıkması ve ekonomik sorunların yaşanması ile toplumda hizmet akışında aksaklıklar meydana gelmektedir. Ortaya çıkan bu olumsuz etki yeniden inşa sürecinin uzamasına neden olmaktadır (Avdar ve Avdar, 2021). Afet yönetiminin bu kurgulanması ve uygulanması kayıpları azaltma ile zararın önlenmesi açısından önemlidir (Gökçekuş vd., 2018). Diğer yandan, sosyo-ekonomik etkiler barınma, sağlık, eğitim ve ekonomik alanlarda yaşanan olumsuzluklar bireyin gündelik yaşamında önemli değişime ve dönüşüme yol açmaktadır. Afetler, ekonomik ve özellikle sosyal alanda olan dönüşümün sebeplerindendir (Kolukırık vd., 2022). Dolayısıyla afetin eğitim, sağlık vb. alanlarda hizmet veren kurumlara olan etkisini incelemek önemlidir. Öte yandan, afetleri incelerken toplumun tüm kesimlerinin eşit derecede etkilendiğini iddia etmek toplumsal eşitsizlikler ekseninde olası değildir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, dil, din ve etnik grup farklılıkların olması ile sosyo-demografik farklılıklar oluşabilmekte bu da toplumda mevcut eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Örneğin afet sonucunda göç etmek zorunda kalan bir kişi işini kaybetme veya eğitimini yarım bırakma riski ile karşılaşabilmektedir (Yavuz ve Dikmen, 2015). Eğitimlerin yarım kalması veya göç edilen yerde eğitim sürecine devam edilmesi durumunda kişinin bütün yaşam

pratiklerinin dönüşüme uğrayarak yeniden bunun üzerine inşa sürecini gerektirmektedir. Afetin sosyolojik perspektifte incelenirken topluma olumsuz etkileri bu bakımdan genişlemektedir.

Afet sonrasında özellikle konutlarda yaşanan yıkımlar, altyapı tahribatları ve sorunlarıyla karşılaşan kişiler zorunlu olarak başka yerlere göç etmek durumunda kalmaktadır. Bu sebeple afetler ikincil afetleri ortaya çıkararak göç hareketlerine de neden olmaktadır. Deprem sonrası meydana gelen problemler kişileri kalıcı ya da bir süreliğine göçe zorlamaktadır. Deprem sonrası göçler itici ve çekici nedenlere bağlı olarak şehir içi, şehir dışı veya yurt dışına yönelebilmektedir. Tüm dünyada ve özelde Türkiye’de yaşanan doğal afetler sonrasında yaşanan zorunlu yer değişiklikleri toplumsal hayatın afetlerin etkilerinin yanı sıra göç nedeniyle de yeniden değişime ve dönüşüme uğraması sonuçlarını beraberinde getirmektedir. Toplumun afet sonrasına ekonomik açıdan hazırlıklı olması önemlidir ve bu durum afet öncesi toplumsal kırılganlık düzeyleri, dezavantajlı grupların konumlanması, niteliği gibi noktalar dikkate alınarak analiz edilmeli ve afet öncesi planlamalar yapılmalıdır.

2.2 Afetler Sonrası Normale Dönmek, Dirençlilik ve Kırılganlık

Afetlerin hayatın olağan akışını ve bireylerin rutinini kesintiye uğratması, bozması ve yıkımlar yaratması sonrasında yaşanan kayıplar can kaybı noktasında telafi edilemese de, bireylerin sosyal ve fiziki hayatlarını yeniden inşa etmeleri olanaklıdır. Dolayısıyla, afetler sonrası bireylerin hayatlarını olabildiğince kısa sürede eski rutinlerine en yakın düzeye getirmeleri en önemli gerekliliklerden biridir. Normale ya da eskiye dönebilmek ise “dirençlilik” kavramıyla ele alınmaktadır.

Afetlerin öncesinde yapılan hazırlıklar ve sonrasında yönetim sürecinin başarılı bir şekilde sürdürülmesi toplumların afete karşı dirençliliğini arttırmaktadır. Ayrıca, afet eğitimi dirençlilik ve afet sürecinin bütün aşamalarında önemli olan bir etkidir. Afete hazırlık sürecinde verilen afet eğitimleri, afet sonrasında olası riskleri azaltmaktadır (Mızrak, 2018). Afet literatüründe yer alan dirençlilik kavramı, afetin felaketle sonuçlanmaması için toplumun buna her alanda hazırlıklı bulunması ve gerçekleştirdiği taktirde bu süreci en az zararla atlatarak eski yaşantılarına geri dönmesi olarak adlandırılmaktadır (İnal Önal vd., 2021). Toplumların eski yaşantılarına dönmelerinde dirençlilik en önemli ölçütlerden biridir ve bağlamda toplumda afet dirençliliğinin oluşması için aile, eğitim, sağlık, medya ve hukuk gibi alanlarda afete yönelik ayrı ayrı planların hazırlanması gerekmektedir. Afet sonrasında kaos ortamı ile mücadele etmede toplum dirençliliğinin üst düzeyde olması afet anında hasar düzeyini azalttığı gibi sonrasında ise eskiye dönüş sürecini hızlandırmaktadır.

Afet sonrasında dezavantajlı gruplarda yer alan bireyler ortaya çıkan kargaşa ortamından diğer gruplarda yer alan bireylere göre görece daha çok etkilenmekte ve fırsat eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Bu eşitsizliğin yaşanması toplumun afete karşı kırılganlığını oluşturmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2021a). Kırılganlığın arttığı durumlarda iyileşme süreleri uzamaktadır. Toplumun fiziksel dokusunun dayanıklılığı kadar sosyal dokusunun dayanıklılığının olması kırılganlığın az olmasına ve iyileşme sürelerinin kısılmasına etki etmektedir. Dolayısıyla, tüm toplumlar yapıları gereği aynı kırılganlık düzeyinde olmamaktadır. Dezavantajlı grupların yaygın olduğu toplumlarda afetlere karşı kırılganlık düzeyi artmakta ve iyileşme süreleri uzamaktadır (Kalaycıoğlu, 2021). Böylelikle her toplumda her kültürde her cinsiyette afetten etkilenme düzeyleri değişmektedir.

Kırılganlığın yüksek ve dirençliliğin az olduğu durumlarda ciddi toplumsal değişmelerin yaşanması kaçınılmazdır ve afet sonrası yeniden yapılanma süreçleri oldukça uzun sürmektedir. Ayrıca, birçok toplumsal kurum süreçte işlevsel hasar aldığı için toplumların yeniden denge ve

düzene dönebilmeleri oldukça uzun zamana yayılabilmektedir. Afet sonrası iyileşme süreçlerinde makro-ekonomik göstergelerde olumsuzluk yaşanmasının yanında, ülkeler için uzun yıllar sürecek ekonomik ve sosyal yıpranma süreçleri de yaşanabilmektedir. Bu bağlamda, afet sonrası ekonomik kayıplar, yoksulluğu derinleştirerek dezavantajlılık durumunu arttırmaktadır. Bu nedenle, afetlerin sosyolojik bağlamda dezavantajlı gruplar ve sosyal kırılmalıklar çerçevesinde ele alınması önemlidir. Bunun nedeni toplumda bazı kesimlerin, toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla etkilenecek ağır şartlara maruz kalabilme durumudur. Kişilerin din, dil, ırk, cinsiyet, fiziksel görünüm ekonomik gelir yetersizliğinden dolayı toplumda fırsat eşitsizliğine uğraması afet sonrasında normale dönme sürecinde diğer kişilere göre daha fazla zorlanmaktadırlar (Enarson vd., 2007; akt: Can, 2020).

Sosyal kırılmalıklık ve dirençlilik kavramları bu noktada afet sonrası iyileşme çalışmalarında en önemli ölçütleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyal kırılmalıklık, bir toplumun veya bireylerin, sosyal, ekonomik, politik veya çevresel faktörlerden kaynaklanan risklere karşı dirençsiz olunması olarak ifade edilebilir. Bu durum, bir afet, çatışma, doğal kaynakların yetersizliği, yoksulluk, ayrımcılık, insan hakları ihlalleri ve benzeri faktörler gibi zorluklarla karşılaşıldığında, bu toplumun veya bireylerin bu zorluklarla başa çıkmakta zorlanması olarak da açıklanabilir. Örneğin, bir toplumda yoksulluk ve işsizlik oranı yüksekse, bu toplum afet, salgın veya ekonomik krizler gibi zorluklarla karşılaştığında daha savunmasız hale gelebilir. Aynı şekilde, bir bölgede etnik, dini veya kültürel ayrımcılık varsa, bu ayrımcılık zorluklarla başa çıkmayı daha zor hale getirebilir. Tüm süreçlerin ilerlememesindeki neden olan dezavantajlı durumu arttıran yoksulluk olgusu çok boyutlu bir toplumsal parametre olarak ortaya çıkmaktadır.

Afet planlamalarında dikkate alınması gereken en önemli noktalardan biri, kent uzamında bireylerin barınma durumudur. Dolayısıyla, bireyin kentte barınabilme durumu, niteliği ve konumu dezavantajlılık bağlamında önemli ölçütleri oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, afet sonrası barınma sorunu ortaya çıkan dezavantajlı birey afet anında yaşadığı olumsuz durum karşısında ve sonrasında daha savunmasız hale gelmektedir (Demir, 2020). Sosyal kırılmalıklık, yoksulluk, sosyal eşitsizlik, ayrımcılık, eğitimsizlik, işsizlik, göçmenlik, engellilik, yaşlılık gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Bu nedenle, sosyal kırılmalıklığı azaltmak için, bu faktörlere odaklanan politikalar ve stratejiler geliştirilmesi önemlidir. Geleneksel yaklaşımlar afet yaralarını sarmaya odaklanırken çağdaş yaklaşımlar kırılmalıklık grupları tespit etme ve onları afet risklerine karşı güçlendirme eğilimindedirler. Bu çerçevede afet öncesinde, çevre ve insan ilişkileri sosyal adalet çerçevesinde düzenlenmeli ve bir bağlamı oluşturmalıdır (Akbaş, 2020). Dezavantajlı bireyin nasıl korunacağına dair strateji, planlama geliştirilmeli ve bunun uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Yapılan planlamalarda dezavantajlı grupların çerçevesinde inşa edilmeli ve sağlıklı, düzenli yaşam alanları sunulmasına çalışılmalıdır (Demir, 2020). Devamında sosyal refah sistemini afet anlarında etkili kılmak adına kurumsallaştırılmalı ve güçlendirilmelidir ki, bu sayede afet anında dezavantajlı durumu en aza indirmede yarar sağlayacak yardımların daha hızlı ulaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu durum da afet kültürü ve bilinci ile inşa edilip yaygınlaştırılan politikalar sonucunda afet direncinin gelişmesine olanak tanıyacaktır (Akbaş, 2020).

Afet sonrasında olumsuz sonuçların ortaya çıkması, toplumda dezavantajlı grupta olmayan kişilerin de bu gruba dahil olması ile sonuçlanabilmektedir. Bu durum afet sonrasında kişilerin uzuvlarının işlevlerini yerine getirememesi sebebiyle hayatlarının kısıtlanması, işlerini kaybetmesi sonucunda yoksullaşmaları ya da afet sonucunda tahrip olan bölgeden farklı kültürlerin ve kimliklerin bulunduğu bölgelere göç ederek yabancı olarak ayrışmaya maruz kalması olarak ortaya çıkabilir.

Bu çalışmanın odağı, afet sosyolojisi bağlamında afet sonrasında ortaya çıkan etkilerin zorunlu göç olgusu bağlamında tartışılmasıdır ve bu bağlamda afet sonrası fiziki yaşam alanlarının yıkılması ya da tahrip olması neticesinde zorunlu biçimde kendilerine yeni yaşam alanları kurabilme çabasında olan bireylerin yer değiştirme hareketlerinin incelenmesi önem kazanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada zorunlu göç kavramı incelenerek, 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında yaşanan zorunlu göç olgusu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Yaşanan depremin son derece yakın zamanda gerçekleşmiş olması ve etkilerinin ve iyileşme sürecinin hala devam ediyor olması nedeniyle, zorunlu göçe ilişkin resmi verilere ulaşabilmek zor olduğu için, araştırma ikincil verilerin analiz edilmesi ve doküman incelemesi yoluyla, deprem ve zorunlu göç ilişkisini Kahramanmaraş depremleri özelinde açıklayabilmeyi hedeflemektedir.

2.3 Afetler Sonrası Zorunlu Göç ve İnsan Hareketliliği

Afet sonrasında toplumsal değişmeye neden olacak faktörlerin en önemlilerinden biri afetlere maruz kalan bireylerin yitirdikleri barınma olanakları nedeniyle gerçekleşen ve zorunlu olan göçlerdir. Böylelikle ortaya çıkan afetler ikincil etkiler bağlamında göçleri meydana getirmektedir. Tarih boyunca çeşitli savaş deprem, yangın gibi afetler sonucunda yaşama tehlikesinin ortaya çıkması ve temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ile kalabalık insan toplulukları çareyi göç etmekte aramışlardır. Yaşanan göç hem afetzedeyi hem de göç edilen yerdeki kişileri etkilemiştir ve toplumsal değişimi kaçınılmaz kılmıştır (Gökçen, 2020). Göç hareketleri itici ve çekici nedenlere bağlı olarak şehir içi, şehir dışı ve yurt dışı şeklinde de gerçekleşmektedir. Bilimsel araştırmalara göre, dünya genelinde doğal olaylara bağlı olarak göçlerin artarak devam edeceği öne sürülmektedir. Özellikle doğal olaylardan olan depremlerin insanlar üzerindeki göç etme etkisi daha fazla olmaktadır. Geçmişten günümüze kadar yaşanan depremler sonucunda binlerce insanın can kaybı yaşamasına, yaralanmasına ve buldukları yerden başka bölgelere göç etmelerine neden olmuştur (Firat, 2020). Türkiye'nin jeolojik konumu gereği bir afet türü olarak depremlerle sıklıkla karşılaşılıyor olması ve depremlerin olumsuz etkilerine maruz kalan nüfusun da artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın da temel odak noktasını oluşturan biçimde, afet çalışmaları ve özelden afet sosyolojisinde depremlerin ve yarattığı olumsuz etkilerin incelenmesi afet çalışmaları ve toplumsal boyutun birleştirilmesi anlamında önem kazanmaktadır.

Afetler ve zorunlu göç ilişkisi ele alındığında, afetlerin zorunlu göçü tetikleme gerçeği ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Afetler, doğal olaylar (örneğin depremler, sel felaketleri, kasırgalar) veya insan kaynaklı olaylar (örneğin savaşlar, çatışmalar) olarak ortaya çıkabilir. Bu olaylar, insanların yaşadıkları bölgelerde ciddi tahribata neden olabilir. Evlerin yıkılması, altyapının zarar görmesi ve temel hizmetlerin kesilmesi, insanların yaşadıkları yerlerde güvende olamayacakları anlamına gelebilir. Bu nedenle, insanlar güvenliklerini sağlamak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için evlerini terk etmeye zorlanabilirler. Bu durumda kimi afetler sonrası göçün ikinci bir felakete dönüşmesi söz konusu olabilmektedir. Göç eden insanlar, güvende oldukları yeni yerlerde işsizlik, barınma sorunları, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği ve toplumsal uyum sorunları gibi zorluklarla karşılaşabilirler. Ayrıca, zorla yerlerinden edilen insanlar, yerel nüfusla rekabet edebilirler ve bu da sosyal gerilimlere yol açabilmektedir. Bu sebeple afetler göç hareketinin ortaya çıkmasında aşağıda yer alan nedenlerden ve etkilerden dolayı göç süreçlerine neden olabilmektedir.

- 1. Afetlerin Göçü Etkileyen Faktörleri:** Afetlerin göçü etkileyen bazı faktörleri şunlar olabilir:
 - Afetin türü ve şiddeti: Hangi tür afetin meydana geldiği ve ne kadar şiddetli olduğu, göçün boyutunu etkileyebilir.

- Afet sonrası yardım ve destek: Hızlı ve etkili bir afet yardımı ve destek sistemi, göçü azaltabilir ve etkilerini hafifletebilir.
 - Toplumun dayanıklılığı: Toplumların afetlere karşı hazırlıklı olma durumu ve dayanıklılığı, göç oranlarını etkileyebilir.
2. **Zorunlu Göçün Yönlendirdiği Yerler:** Afetler sonrası zorunlu göç sonucunda afetzedeler genellikle daha güvenli bölgelere veya sığınma kamplarına yönlendirilir. Ayrıca, bazı insanlar başka ülkelere sığınabilirler. Bu durum, uluslararası mülteci krizlerine yol açabilir.
 3. **Uluslararası Boyut:** Uluslararası afetler ve çatışmalar, uluslararası göçü tetikleyebilir ve mülteci hareketlerini artırabilir. Bu durum, uluslararası toplumun iş birliğini gerektirebilir. Dolayısıyla, afetler ve zorunlu göç arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Afetler, insanların yaşadıkları bölgeleri terk etmelerine neden olabilir ve bu göç hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar için bir dizi zorluk ve sorun yaratabilir. Bu nedenle, afet yönetimi, göç yönetimi ve uluslararası iş birliği, afet sonrası zorunlu göçle başa çıkmak için kritik öneme sahiptir.

Dünya üzerinde de depremlerin de dahil olduğu afetler sonucunda zorunlu göç hareketleri yaşanmıştır. Bu hareketler şu şekilde örneklendirilebilir; II. Dünya Savaşı sırasında, Nazi Almanyası'nın saldırıları ve işgali nedeniyle birçok Avrupa ülkesi savaş mültecileri tarafından istila edilmiştir ve savaşın sona ermesiyle birlikte, milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemdeki en büyük zorunlu göç dalgalarından biri, Almanya'dan savaşın sonunda sürülen Almanlar arasında yaşanmıştır. Çeşitli afetler sonucunda yaşanan büyük göç hareketlerine aşağıda yer alan göç dalgaları örnek olarak verilebilir.

1. **Rwanda Soykırımı ve Zorunlu Göç:** 1994'teki Rwanda Soykırımı sırasında, etnik şiddetler ve cinayetler milyonlarca insanın ölümüne ve birçok kişinin ülkeyi terk etmesine neden olmuştur ve komşu ülkelerdeki mülteci kampları büyük insanlık krizlerine yol açmıştır.
2. **Haiti'deki Depremler ve Göç:** 2010'da Haiti'de meydana gelen büyük bir deprem, başkent Port-au-Prince'i büyük ölçüde tahrip etti ve binlerce insanın yaşamını yitirmesine neden olmuştur ve bu felaket, Haiti'den Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelere büyük bir zorunlu göç dalgasına yol açmıştır.
3. **Tsunami ve Aceh, Endonezya Göçü:** 2004 yılında Hint Okyanusu'nda meydana gelen büyük bir tsunamiden sonra, Endonezya'nın Aceh bölgesi ciddi şekilde etkilenmiştir. Binlerce kişi hayatını kaybetmiş ve birçok kişi evsiz kalmıştır. Bu afet, yerinden edilen insanların başka bölgelere ve ülkelere göç etmesine neden olmuştur.
4. **Çernobil Nükleer Kazası ve Göç:** 1986'da Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen patlama ve radyasyon sızıntısı, birçok insanın çevresel riskler nedeniyle bölgeyi terk etmesine yol açmıştır ve bu patlama bölgedeki insanların zorunlu göç etmek zorunda kaldığı bir örnek olarak tarihte yer almıştır (Deniz vd., 2017).

Afet sonrası zorunlu göçler, insanların hayatlarını yeniden kurmaları ve yerleştikleri yerlerde uyum sağlamaları açısından önemli zorluklar ve sorunlar yaratabilir. Bu nedenle, afet yönetimi ve insani yardım çalışmaları, zorunlu göçle başa çıkmak ve etkilenen insanlara yardım etmek için kritik öneme sahiptir.

Dünya üzerinde yer alan afet ve göç ilişkisi paralelinde, Türkiye'de de yaşanan en büyük depremlerde meydana gelen can kayıpları ve fiziki yıkımlar incelendiğinde, Türkiye için depremlerin ne denli büyük bir tahribat kaynağı olduğu daha net anlaşılabilir. 1995 yılında Dınarda meydana gelen deprem, sosyal değişimlere neden olmuştur. En önemli sosyal değişim, Dınar depremi sonrasında nüfustaki meydana gelen ani düşmedir. Deprem sonrasında yaşanan göçler depremin en önemli toplumsal etkilerindedir (Fırat, 2020). 1999 Gölcük depremi

sonucunda 66bin 441bina ağır hasar almış 17.408 kişi hayatını kaybetmiştir. Aynı yılın Kasım ayında Düzce depremi meydana gelmiş 15 bin 389 bina ağır hasar almış, 845 kişi yaşamını yitirmiştir. 2003 Bingöl depremi sonucunda 7800 bina hasar almış 184 kişi yaşamını yitirmiştir (TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu, 2010). 2011 Van depremi sonucunda 38 bin 515 bina ağır hasar almış, 644 kişi yaşamını yitirmiştir (Altun, 2018). Van depremi sonrasında da ciddi bir göç hareketi yaşanmıştır. Depremin yarattığı olumsuz şartların üzerine kötü hava koşullarının da eklenmesi sonucunda Van'dan başka illere göç edenlerin sayısının 70000 kişiyi bulduğu belirlenmiştir (Alaeddinoğlu vd., 2016).

Ulusal basında yankı uyandıran bu durum manşetlerde ve ekranlarda yerini almıştır. Göç edilen yerler tercihen Van'a yakın bölgeler olması dışında sıcak, akrabalarının bulunduğu bölgeler gibi nedenler etkili olmuştur. Van ve Elâzığ depreminde Marmara ve Dinar depremine oranla devletin deprem sonrasında nüfus hareketliliğini önleyici tedbirler alması adına afet sonrası iyileştirme çalışmalarını geliştirmiştir (Fırat, 2020). Son olarak "asrın felaketi" olarak adlandırılan 2023 Kahramanmaraş depremi 6 Şubat 20223 tarihinde Kahramanmaraş ili Pazarcık merkezli 7.7 büyüklüğünde ve Elbistan merkezli 7,6 büyüklüğünde iki deprem meydana gelmiştir. Çevre illerde bulunan Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Kilis, Malatya, Adana, Diyarbakır, Adıyaman, Osmaniye illerini etkileyerek büyük çapta can ve mal kaybına yol açmıştır.

Bu çalışmada temel olarak amaçlanan afetlerin ve özelde depremlerin etkileri bağlamında zorunlu göç olgusuna odaklanarak, afet sonrası zorunlu göç ve sosyal hareketliliği derinlemesine incelemektir. Çalışmada 2023 Kahramanmaraş depreminin incelenmesinin temel nedeni, Türkiye sınırlarında etki alanı en geniş depremler olarak ifade edilen 2023 yılı 06 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin, Türkiye nüfusunun neredeyse beşte birine etki eden olumsuz sonuçlar, yıkımlar ve can kayıpları yaratmış olmasıdır. Bu bağlamda öncelikle klasik göç literatürüne kısaca değinilmiş ve ardından zorunlu göç ve 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası zorunlu göçe ilişkin veriler ikincil kaynaklar üzerinden zorunlu göç verileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.4 Klasik Göç Kuramları

Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere yapılan hareket olarak tanımlanmaktadır. Göç, kısa orta ve uzun vadede geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden toplumsal, kültürel ve demografik boyutları olan bir yer değiştirmedir (Yalçın, 2004). Göç, her çağda ve her toplumda görülmektedir ve görülmeye devam edecek olan bir eylemdir. Göç hareketi; gelişmemiş bölgelerden ve az gelişmiş bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru yapılmaktadır. Göç hareketleri, dünyayı etkileyebilecek boyutta siyasal, ekonomik ve sosyal faktörlerden oluşmaktadır. Bu durum göç etmedeki en önemli sebeplerden birisini oluşturmaktadır. Kişilerin göç kararı almasındaki sebepleri çok çeşitli ve karmaşıktır. Bu kararı almada genelde ekonomik faktörler belirleyici olmuş olsa da kişiler, sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı göç kararı almaktadır ya da göç kararı almaya zorlanılmaktadır (Fichter, 2001).

Göç kararı almada bireysel bir şekilde hareket edileceği gibi kitlesel hareketler de görülmektedir. Bireysel göç veya kitlesel göçün ortaya çıkmasındaki etkiler önemlidir. Bu etkiler zorunlu göç ve gönüllü göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Gönüllü göçler genellikle kişilerin refah seviyesini arttırmak, daha iyi bir yaşama kavuşmak için yapılan göçlerdir. Zorunlu göçler ise sosyal ve siyasal kaygıların ön plana çıktığı doğal afet, savaş, terör gibi "can güvenliği" tehdidinden dolayı yapılan göçlerdir (Ekici ve Tuncel, 2015). Gönüllü göç hareketinde göç etmeye zorlayan bir neden yoktur. Kişilerin kendi iradelerine dayanmaktadır ve kişiler refahlarını geliştirmek için bu kararı almaktadır (Çağlar, 2019). Zorunlu göç hareketleri kişilerin karar ve tutumlarından bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Göç nedenlerini ortaya çıkaran doğal afet, savaş gibi tehditlerin şartlarına bağlı olarak göçler "kalıcı ya da geçici" olmaktadır (Çağlar,2019). Zorunlu göçler,

gönüllü göçlere göre olumsuzluklar barındırmaktadır. Bu sebeple toplumda ve kişide yarattığı etkileri çok boyutludur. Zorunlu olarak göç eden bireyin yaş, cinsiyet, dil, din gibi farklılıklarına bağlı olarak toplumda ayrımlara tabi tutulması sonucunda "göçmenin" bu olumsuzluklar ile baş etmesi ve göç sürecini deneyimlemesi zorlaşmaktadır (Gürkan, 2006).

Göç çeşitleri kadar göç hareketlerinin nereye olduğu sosyal bilimler alanında önemlidir. İç göç olarak adlandırılan göçler bir ülke içinde, kentten kente, kırdan kente, kırdan kıra ve kentten kıra şeklinde meydana gelmektedir. Dış göçler ise bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçlerdir (Üner,1997: akt: Yalçın, 2004). İç göç hareketi kendi içinde çeşitlenmektedir. Tek yönlü iç göç (kırdan kente olan kentleşmenin temel nedeni olarak görülen göç), dönüşümlü iç göç (mevsimlik çalışan işçi göçleri) ve dairesel iç göçü (kırdan kente gelen kişinin birkaç yıl arayla kıra dönmesi tekrar birkaç yıl kalıp kente dönmesi gibi dönüşümlü bir süreç) oluşturmaktadır (Sezal, 1992; akt: Sönmez Çalış ve Alp, 2022). İç göçün ve dış göçün yaşanmasında itici ve çekici nedenler önemlidir. Bir bölgede itici nedenler varsa o bölgede göç alma az göç verme çok olmaktadır. İtici güçler, tarım arazisinin verimsizliği, ekonomik gelir yetersizliği ve arızı/ sonradan olan olaylar (deprem, sel, savaş vs) oluşturmaktadır. Refah sağlayacakları ortamın olması ve temel ihtiyaçlara erişimin rahat ve kolay olması çekici güçleri oluşturmaktadır (Çelik, 2005). İtici ve çekici güçler göç teorilerinin temel tartışma zeminlerini inşa etmektedir. Göç sosyolojisine en önemli katkıları sağlayan, Ravensten'in Göç Kanunu (1885), Jansen'in Kesişen Fırsatlar Teorisi (1970), Lee'nin İtme- Çekme Teorisi (1966), Bağımlılık okulu tarafından geliştirilen Merkez Çevre Teorisi, Parekh'in Göç Teorisi Sınıflaması (1994), Marksist Teori ve Ağ (network) Teorisi (Yalçın, 2004) gibi yaklaşımlarla göç olgusuna toplumsal, siyasal ve iktisadi açılardan yaklaşımlar kavramsallaştırılmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Göç hareketlerinin nedenleri kadar göçün sonuçları da incelenmesi gereken noktalardandır. Göç hareketi tamamlanmasıyla birlikte yeni ve tanımadığı bir toplumsal yapı üzerinde dil, din, kültür farklılıkları ile etkileşimde bulunmaya başlayan bireylerin yeni toplumsal inşa süreçleri ortaya çıkmaktadır. Bu süreçler bağlamında göçmenlik deneyimleri farklılaşıyor olsa da, yeni yerleşilen yere uyum sağlama ve ihtiyaçların giderilmesinin standardı noktasında sorunların ortaya çıkmasına sebep olacak faktörler doğmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015). Göç sonucunda göç alan ve göç veren yerde demografik yapıda bozulmalar meydana gelmektedir ve bu durum nüfus problemlerini ortaya çıkarmakta, konut yetersizliği noktasında çarpık kentleşmeye neden olmakta ve farklı kültürlerin uyum sürecini kabul etmemesiyle sosyal ve kültürel bütünleşmeden uzak biçimde, çatışma ortamı yaratmaktadır (Çakır, 2011). Bireylerin iç göç ve dış göç süreçlerinde göz önüne aldıkları ekonomik, siyasal ve sosyal nedenler göç sonucunda önemli faktörleri oluşturmaktadırlar. Türkiye bu bağlamda coğrafi konumu itibarıyla göç hareketlerinin önemli destinasyonlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle Ortadoğu'da 2010'lu yıllardan sonra ivme kazanan Arap Baharı hareketleri gibi siyasal hareketlilikler ve neticelerinde değişen rejimler nedeniyle, binlerce düzensiz göçmen hareketliliği Türkiye açısından önemli toplumsal ve siyasal sorunlardan birini doğurmuştur. Ek olarak, doğal afetlerin sıklıkla yaşanmasına bağlı olarak, afetler sonrası zorunlu göçler de Türkiye sınırları içerisinde önemli sosyal olgulardan birini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda buraya kadar sunulan tanımlar ve teoriler çerçevesinde göç hareketliliğinin toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini ortaya konulmaya çalışılmıştır. Asıl vurgulanması gereken ve çalışmanın odak noktası olan ise ülke içinde yaşanan zorunlu göç hareketliliğinin afet sosyolojisi bağlamında ele almaktır. Dolayısıyla Türkiye'de deprem sonrasında yaşanan zorunlu göçlere değinmek sosyoloji yazınına ve göçmenlik ve afet ilişkisinin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada, bu amaç doğrultusunda, 2023 yılı Şubat ayında gerçekleşen Kahramanmaraş depremlerine ilişkin saha çalışmaları, araştırma, resmi çalışma ve durum tespit

raporlarından oluşan dokümanların incelenerek, afet sosyolojisi ve zorunlu göç ilişkisinin Kahramanmaraş depremleri özelinde analiz edilmesine çalışılmıştır.

3. 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ SONRASI YAŞANAN İNSAN HAREKETLİLİĞİ VE ZORUNLU GÖÇLER

Tarih boyunca yaşanan afetler arasında kayıtları takip edilebilenler, insanların büyük yıkımların ardından kitlesel insan hareketlilikleri ortaya koyduklarını göstermektedir. Kayıtları olan afetler ve sonrasındaki insan hareketliliklerini ve zorunlu göçleri açıklayan Deniz vd. söz konusu zorunlu göçe ilişkin rakamları aşağıda yer aldığı haliyle sunmaktadır;

“Tarih boyunca dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen büyük depremler ekonomik kayıpların yanında; yüz binlerce insanın ölümüne, yaralanmasına veya milyonlarca insanın göç etmesine yol açmıştır. Örneğin Hint Okyanusu'nda 2004 yılında meydana gelen ve sadece Endonezya'da 165.816 kişinin ölümüne yol açan depremin ardından 2 milyondan fazla insan (AidWatch, 2006), 2008 yılı başında Çin'in Sichuan bölgesinde meydana gelen ve 68.109 kişinin ölümüne yol açan depremin ilk bir aylık periyodu içinde ise yaklaşık 15 milyon insan (IFRC, 2008) yerinden olmuştur. Meksika'da en büyük insan kaybının yaşandığı Mexico City depreminde (19 Eylül 1985) yaklaşık 9.500 kişi ölmüş, şehir ve çevresinin nüfusu ise 8.8 milyondan 8.2 milyona gerilemiştir (Alscher, 2010, 175). “ (Deniz vd., 2017).

Türkiye’de yaşanan en yıkıcı depremlerden biri olan 2011 Van Depremi sonrasında da benzer biçimde kitlesel zorunlu göç hareketlerinin ortaya çıktığını belirten Deniz vd. göre 2011 Van Depremi sonrasında kendi imkânları ile göç edip, ev kiralayan veya akrabalarının yanına yerleşenlerde dikkate alındığında deprem sürecinde geçici olarak il dışına göç edenlerin sayısı tahminen 250.000 civarındadır (Deniz vd., 2017). 11 ili etkileyen ve “Asrın Felaketi” olarak tanımlanan 2023 Kahramanmaraş Depremlerinden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 14.013.196 kişidir. Bölgedeki nüfus ülke demografisinin (85.279.553 kişi) yüzde 16,4’üne tekabül etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Cumhurbaşkanlığı tarafından paylaşılan resmi verilerin de desteklediği biçimde, yaklaşık 15 milyon kişinin etkilendiği Kahramanmaraş Depremlerinin ardından gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinin oldukça geniş bir kitleyi etkilediğini iddia etmek mümkündür. Yine Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından paylaşılan resmi verilere göre Depremden etkilenen 11 ilde 6 Mart 2023 tarihi itibarıyla 1.712.182 binada hasar tespit çalışması yapılmıştır. Buna göre; 35.355 binanın yıkılmış, 17.491 binanın acil olarak yıkılması gerektiği ve 179.786 binanın ağır, 40.228 binanın orta ve 431.421 binanın az hasarlı olduğu tespit edilmiştir. Yıkılan veya büyük hasar gören binaların arasında mesken olarak kullanılanların dışında tarihi ve kültürel yapılar, okullar, idari binalar, hastaneler, oteller de bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu’nda belirtildiği haliyle;

“Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütülen hasar tespit çalışması sonucuna göre acil yıkılacak, yıkık veya ağır hasarlı kategorilerine giren toplam konut sayısı 518.009 olarak belirlenmiştir. Orta hasarlı konut sayısı 131.577 ve az hasarlı konut sayısı 1.279.727 olarak tahmin edilmiştir. Bu veriler ışığında deprem sonrasında 2.273.551 kişi doğrudan barınma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Depremlerin devam eden etkisi ve deprem bölgesindeki koşullar barınma sorununu derinleştirmektedir” (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Afet sonrası yıkılan konutların sayısının ve bu konutlarda ikamet edenlerin sayılarının 2 milyon üzerinde olması yaşanan afetın sonrasında da büyük toplumsal etkiler ve barınma sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 14 Şubat 2023 tarihinde yaptığı açıklamada tahliyeler ve kendi imkanları sonucunda bölgeden ayrılan kişilerin sayısının 2,2 milyon olduğunu aktarmıştır (Sağiroğlu vd., 2023). Resmi rakamlara göre de göç eden kişilerin sayısı 2 milyona yakındır. Valiliklerden edinen resmi rakamlar çerçevesinde Anadolu Ajansı verilerinden derlenerek hazırlanan en çok göç alan iller tablosunda yaşadığı deprem bölgesinden başka illerde konaklayan depremzedelerin dağılımı İl Valiliklerinin yayınlamış olduğu bilgilere göre ve Anadolu ajansının verilerine göre Tablo 1'de şu şekilde gösterilmektedir.

Tablo 1. Başka İllerde Konaklayan Depremzedelerin İllere Göre Dağılımı*

EN FAZLA GÖÇ ALAN YERLER	GÖÇ EDEN KİŞİ SAYISI
ANKARA	205.405
ANTALYA	154.086
MERSİN	65.086
KAYSERİ	40.442
MUĞLA	40.300
ELAZIĞ	50.000

*Valiliklerden edilen bilgiler çerçevesinde düzenlenmiş Anadolu Ajansı verileri (URL1, 2023) derlenerek hazırlanmıştır.

Tablodaki veriler çerçevesinde, en fazla göç alan yerler Ankara, Antalya, Mersin, Kayseri ve Muğla'dır ve bu iller diğer illere oranla en fazla göç alan yerleri oluşturmaktadır. Yaşanan göç hareketi sonucunda Sağiroğlu ve diğerlerinin yayınladığı rapora göre Elâzığ deprem bölgesi olarak yer almasında karşın diğer deprem bölgesinden 50.000 depremzedeye yer açmaktadır. Bu durum dikkat çekici bir veriyi oluşturmaktadır. Deprem sonrasında mesafe açısından yakınlık dışında bu bölgeye göç etmelerindeki sebep olarak kültür benzerliklerinin olduğu söylenebilir ve bu durum depremin ve etkilerinin sosyolojik perspektifini yansıtmaktadır. Çevre iller haricinde deprem bölgesindeki köylere yapılan göçler, tersine göç hareketinin bir göstergesi olarak önemli bir boyutu oluşturabilmektedir (Sağiroğlu,2023). Elâzığ ve Van illerine kamu destekleri bağlamında deprem tazminatı vererek bu bölgeleri kalkınmayı hedefleyen birçok önlem alınmıştır (Firat, 2020). Dolayısıyla Elâzığ hem depremi yaşamış hem de komşu il olarak depreme hazırlıklı bir kent olmasından dolayı önemli sayıda göç almıştır.

Kahramanmaraş Depremleri sonrası göç hareketleri üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında Alp;

“Gerek kurtarma ve gerekse tahliye çabalarının bir parçası olarak, deprem bölgesine her türlü hava, kara, deniz vd. ulaşım araçlarıyla ilk günden itibaren ücretli veya ücretsiz şekilde çok büyük insan ve yük taşıma operasyonu yapıldığı gözlenmiştir. Bu taşıma köprüsünü kullanan üç milyona yakın afetzedenin (GSM sinyal verilerine göre) deprem bölgesinden ayrıldığı tahmin edilmektedir (Milliyet, 24 Şubat 2023). Aynı şekilde bazı büyük şehirlerdeki atık yönetim miktarlarındaki artışlara göre de örneğin Ankara'da 600 bin yeni sakin olduğu tahmin edilmektedir (Milliyet, 12 Mart 2023).” (Alp, 2023).

Afet yaşayan bireylerin ve yer değiştiren kişilerin kayıtlarının tutulmasında zorluk yaşanmakta ve göç edenlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak, Alp'in de belirttiği gibi GSM sinyalleri ya da yeni yerleşilen yerlerde Nüfus Müdürlüklerine kayıt olma gibi resmi süreçler içerisine dahil

olunma durumlarında göçün niceliği belirlenebilmektedir. Yukarıda yer alan alıntının desteklediği üzere, Ankara örneğinde yer alan 600 bin kişinin bir kent nüfusuna dahil olması sosyal ve ekonomik açıdan incelenmesi gereken önemli bir olgudur.

Kahramanmaraş depremi sonrası göç konusunda Sağiroğlu ve arkadaşlarının hazırladığı göç sonrası raporda ve deprem sonrasında yapılan hasar tespit çalışmalarında 582 bin bağımsız bölüm ve 202 bin binanın ağır hasarlı veya yıkık statüsünde yer alarak acil yıkılacak olduğunu aktarılmaktadır (Sağiroğlu vd., 2023). *Miyamoto International Türkiye'nin hazırladığı 2023 Turkey-Syria Earthquake Remote Damage Assessment* isimli raporda Adıyaman'ın Besni, Çelikhane, Gölbaşı, Tut ilçeleri; Gaziantep'in İslâhiye, Nurdağı ilçeleri; Hataş'ın Kırıkhan ilçesi, Kahramanmaraş'ın Elbistan, Pazarcık ilçesi; Malatya Merkez deprem öncesi ve sonrasına ait uydu görüntüleri incelendiğinde hasar oranının tüm konutların %50'sinden fazla olduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla, yaklaşık 15 milyon kişinin bizzat deneyimlediği ve yaklaşık yarım milyondan fazla binanın yıkıldığı depremler sonucunda, milyonlarca kişi barınma sorunuyla karşı karşıya kalmış ve zorunlu biçimde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Söz konusu hareketlilik deprem sonrası yaşanan kaotik ortamın içerisinde birebir kayıt altına alınamazken, göç olgusunun niceliği yerine niteliği dikkate alınmalı ve analiz edilmelidir. Göç etmek zorunda kalanların kalıcı ya da geçici ikametlerinde yaşadıkları, deneyimleri, uyum konusundaki deneyim ve problemleri, ekonomik problemleri, eğitim ve sağlık alanlarında deneyimleri ve sorunları gibi başlıklar sosyal bilimler yazınında uzun bir süre araştırılmaya ve derinlemesine yorumlanmaya ihtiyaç duyan başlıklar olarak yerlerini koruyacaktır. Bunun nedeni, afet sonrası yaşanan etkilerin uzun vadede de toplumsal, siyasal ve ekonomik etkilerinin devam edecek olması gerçeğidir.

Afetlerin etkileri ve özelinde 2023 Kahramanmaraş depremlerinin yarattığı nüfus ve insan hareketleri üzerine odaklanan bu çalışmada, deprem deneyimini yaşayan bireylerin yıkılan yerleşim yerlerini ve işyerlerini terk etmeleri sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede deprem sonucunda fiziki, ekonomik ve sosyal yıkımlar ortaya çıkarak deprem bölgesindeki olumsuz durumu arttırdığı görülmektedir. Deprem sonucunda ortaya çıkan fiziki yıkımlar göç etmede itici faktörü oluşturmaktadır ve afeti deneyimleyen ve özellikle barınma sorunu yaşayan bireyler zorunlu olarak hayatlarını devam ettirecekleri illere doğru hareket etmeye başlamışlardır. Kahramanmaraş depremleri sonrasında artan insan hareketliliği ve göç verilerine ilişkin Alp şu tespitlerde bulunmaktadır;

“Yaşanan bu afet sonrasında yaşanan nüfus hareketlerinde üç temel eğilim gözlenmektedir: a. Yıkıma maruz kalan kent merkezlerinden daha güvenli olduğu düşünülen kırsala doğru geçici nüfus hareketi, b. Depremden hasar görmemiş komşu illere yönelen nüfus hareketi (Mersin, Diyarbakır ve Antalya hem akrabalık hem de istihdam imkânı sunması açısından bu kapsamda düşünülebilir. c. Uzun mesafeli nüfus hareketleri. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere yönelen daha kalıcı görüntü veren ve göç olarak bahsedilebilecek nüfus hareketleri. Bu gibi yer değiştirmelerde, maddi ve manevi daha çok imkânı sahip olanların zaman içinde afet bölgelerine geri dönme ihtimallerinin azaldığı söylenebilir” (Alp, 2023).

Alp'in de belirttiği gibi, kırsala doğru olan geçici hareketlilik, görece daha az hasar alan köydeki yakınların yanına geçici olarak yerleşme niteliği taşımaktadır. Ardından özellikle Mersin ilinin oldukça fazla göç aldığı bilinmektedir ve bu göç türü komşu ama yakın illere gerçekleşen ve yine de geçicilik niteliği taşıması muhtemel göç hareketleridir. Özellikle “eskiye” ve “eve” uzak olmama, gerektiğinde gidip görebilme, onarabilme ve en önemlisi hem coğrafi hem de kültürel bakımdan yakın ve tanıdık olan yerde “geçici” ikametinin daha yaygın olduğu düşünülebilir. Üçüncü kategoride yer alan ve büyük şehirlere ve daha uzak bölgelere gerçekleşen göç ise sıklıkla “eskiden

kopma” ve “yeniden yerleşme ve düzen kurma” pratiklerini de beraberinde getirmektedir ve bu nedenle geri dönme beklentisi içerisinde olmadan gerçekleşen göç hareketleri olarak betimlenebilir.

Depremlerden etkilenme düzeylerine göre hasarın boyutuna göre az ve ağır hasarlı bölgeler olarak kategorilendirilen iller bulunmaktadır. Bu bağlamda yaşanan yıkımın boyutlarına göre farklı illerde farklı göç hareketlilikleri ortaya çıkmıştır. Sert vd. tarafından hazırlanan ve Kahramanmaraş depremleri sonrasında göç hareketlerini inceleyen “Göç ve Deprem” raporunda, söz konusu süreçte yaşanan zorunlu insan hareketlerini şu şekilde ortaya koymaktadır;

“İlk kategoride, görece az yıkım yaşamış yerler bulunuyor. Buralarda yıkım az olmasına rağmen, insanlar ya binaları hasarlı olduğu ya da yaşadıkları binaların güvenli olduğuna dair teminat alamadıkları için evlerinde kalmıyorlar. İkinci kategoride ise depremde yıkımın çok büyük olduğu yerler bulunuyor. Buralardan çıkabilen kişiler çoğunluklar depremin ilk haftasında bölgeyi terk etmişler. Ancak az sayıda kişi, enkazlarını ve yaşadıkları yerleri terk etmek istemedikleri için kalmaya devam ediyor. Yıkım farklı düzeylerde yaşanmış olsa da, deprem bölgesindeki hemen hemen bütün yerlerde “şehirlerin boşaldığını”, özellikle de meskûn mahallerin, adeta birer hayalet kente dönüşmüş olduğunu gözlemledik” (Sert vd., 2023).

Deprem sonrasında göç hareketliliğinin yaygın biçimde ilk haftalarda ortaya çıktığı raporda yer alırken, bir diğer kesimin de enkazlarının başında kaybolan yakınlarını aradıkları ya da vefat eden yakınlarının cenazelerine ulaşmayı bekledikleri ifade edilmektedir. Ancak altı çizilmesi gereken nokta, “hayalet şehir” ifadesiyle yer alan ve ağır yıkım yaşayan Hatay’ın Antakya ilçesi başta olmak üzere birçok yerleşim alanının neredeyse tamamen boşaltılmış ve özellikle Antakya kent merkezinin neredeyse kent yaşantısının sona erdiği bir kent olduğu gerçeğidir. Bu gerçek yaşanan depremin fiziki yıkımının boyutunu ortaya koyduğu kadar, toplumsal anlamda yaşanan değişimi ve demografik hareketliliğin düzeyini ortaya koymaktadır.

“Her iki kategorideki kentlerde de muazzam bir demografik hareketlilik yaşandı. Bu hareketlilik birkaç şekilde gerçekleşti: Şehir dışına çıkma olanağı olanlar buldukları kentlerden ayrılarak barınma gereksinimlerini başka şehirlerde karşılama yoluna gittiler. Kişilerin ellerindeki kaynaklar ve toplumsal ağlar (akraba ve arkadaşlık ilişkileri, maddi kaynaklar, iş imkânları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim vb.) bölgeden ayrılma biçimlerini şekillendiriyor. Yine bu kaynaklar, insanların yaşadıkları şehirlerin kırsalına mı, bölgeye yakın komşu kentlere mi, yoksa bölge dışındaki büyük şehirlere mi gittiklerini belirliyor. Kişilerin gittikleri şehirlerde barınma, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere ve acil yardımlara erişim konusundaki deneyimleri ve karşılaştıkları sorunlar hakkında bilgi edinmek ise oldukça zor.” (Sert vd., 2023).

Sert ve diğerlerini ortaya koyduğu gibi, deprem sonrası dezavantajlılık ve kırılganlık kavramları daha net görünür hale gelmiş ve şehir dışına çıkma, başka bir yere yerleşme olanağı olanlar için temel gereksinimlerin başka şehirlerde veya yakınlarının yanında karşılanması mümkün olabilmıştır. Oysaki yakınları olmayan, maddi imkânları olmayan ya da ortadan kaybolanlar için yeni bir düzen kurabilmenin olanakları son derece zorlayıcıdır. Depremin ilk haftalarında, AFAD ve kamu kurumları aracılığıyla hiçbir barınma imkânı olmayanlar tahliye edilerek, belirlenen otel, öğrenci yurtları ya da kamu misafirhanelerine yerleştirilirken, bu geçici konaklamanın süresi belirsiz durumdadır ve kalıcı barınma olanaklarının inşası ile ortadan kaldırılacak bir hareketliliktir.

Gerçekleşen insan hareketliliği, kentten kırsala geri dönüş özelliği barındıran, köylere ve yakın kırsal alanlara hareketlilik de son derece dikkat çekici düzeydedir. Bu durumu Sert ve arkadaşları saha çalışmalarıyla şu şekilde açıklamaktadır;

“Bir başka hareketlilik biçimi depremden etkilenen kişilerin kırsal alanlara yerleşmeleri oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 1 Mart 2023 tarihli açıklamasında 800.000 kişinin köylerine gittiği ifade ediliyor. Bizim de görüşmelerimizden ve izlenimlerimizden edindiğimiz bilgiye göre, kentlerde yaşayan kişilerin bir kısmı depremin ardından kırsal bölgelere yerleşmeyi tercih etti. Örneğin, Gaziantep’teki ailelerin deprem sonrası kırsaldaki az katlı “bağ evlerine” taşındıkları, hatta bazı durumlarda akrabalarını ve yakınlarını da yanlarına alarak tek evde birden çok ailenin barındığı ifade edildi” (Sert vd., 2023).

Kırsala yerleştiği belirtilen yaklaşık bir milyon kişinin özellikle tarımsal üretim yaratma potansiyeli oldukça önemli bir demografik değişim yaratması kaçınılmaz bir etkidir. Hem yerleşilen kırsal alanlarda gerçekleşecek demografik değişimler, artan nüfus, hanelerde nüfus yoğunluğu, üretim süreçlerinde yaşanması muhtemel değişimler gibi etkileriyle deprem sonrasını takip eden yıllara da nüfuz edecek önemli noktalardan biridir. Ayrıca, kırsal alanlara yerleşmenin de sınıfsal olduğu bulgularını ortaya koyan Sert ve diğerlerine göre,

“Deprem sonrası barınma sorunlarına bulunan çözümler de sınıfsal. Bunun açık örneklerinden biri de, tek katlı bağ evleri veya yazlıklara sığınan üst gelir gruplarının yanında, sera çadırlarında kalmak zorunda kalan tarım işçileri” (Sert vd., 2023: 8)

Sert vd. aktarmış olduklarına göre, deprem sonrası zorunlu göç son derece yaygın ve toplumsal bir özellik taşısa da göç edilen yerler, yerleşme biçimleri ve göçün niteliği deprem sonrası dirençlilik ve kırılabilirlik noktasında, toplumsal tabakalar ve sınıflar arasında farklılıklarla ortaya çıkmaktadır. İmkânı olan ya da yaratabilenler için zorunlu göç kimi zaman yakınlarının yanına yerleşmek ya da kimi zaman başka bir şehirde yeni yaşam ve iş alanları yaratabilmek sonucunu doğururken, imkânı olmayanlar için ise, olanaksızlıkların kentten kırsala ya da naylon çadırlara aktarılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, deprem sonrası iyileşme ve normale dönebilmenin de sınıfsal ve sosyo-ekonomik görünümüleri önemli ve belirleyicidir.

Kahramanmaraş depremleri sonrasında zorunlu olarak göç etmenin bir diğer önemli nedeni ise ekonomik faktörlerdir. Deprem bölgesinde yaşayan kişilerin deprem sonucunda işlerini kaybetmesi ile birlikte son derece ciddi ekonomik yıkımlar meydana gelmiştir. TÜRKONFED (2023) Kahramanmaraş depremleri raporunda göre söz konusu ekonomik yıkımın rakamsal büyüklüğünü şu şekilde ortaya koymaktadır;

“Kahramanmaraş Depremi’nin 70,75 milyar doları konut zararı, 10,4 milyar doları milli gelir kaybı ve 2,91 milyar doları işgünü kaybı olmak üzere toplamda 84,06 milyar dolar hasara neden olması beklenmektedir”

TÜRKONFED raporunun da ortaya koyduğu gibi, deprem bölgesinde ekonomik yıkımların ağır bilançosu ve bu bilançonun uzun soluklu bölgesel makroekonomik etkileri barınma sorunlarının yanında bir diğer önemli itici göç faktörü olmaktadır. Dolayısıyla deprem sonucunda yaşadıkları travmalar, can kaybı, mal kaybı sonucunda gündelik rutinleri tamamen değişen, toplumsal hayatları ve ekonomik düzenleri bozulan kişiler son derece ciddi sosyal ve ekonomik dönüşümler yaşamaktadırlar. Bireysel düzlemde yaşanan değişim ve dönüşümler aynı zamanda yeni toplumsal etkileşim alanlarının inşasına olanak tanımakta ve yeni yaşam modellerinin ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla afet sonrası yaşanan yıkımlar hem toplumsal hem

de ekonomik anlamda yeni yapılanmalara sebep olurken, sosyolojik anlamda afet ve göç kavramlarının derin ilişkiselliklerine odaklanılmasını gerekli kılmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fiziksel bir doğa hareketliliği ve afet olan depremlerin yalnızca doğa bilimlerinin değil aynı zamanda sosyal bilimlerin de önemli bir inceleme konusu olması kaçınılmazdır. Özellikle ağır hasar veren yıkıcı depremlerin yarattığı ekonomik ve sosyal yıkım beraberinde oldukça önemli yeniden inşa süreçleri ve değişim dinamikleri getirmektedir. Bu bağlamda, depremlerin fiziki etkilerinin yarattığı toplumsal değişimler, her bir bireyi olduğu kadar toplumsal yapıyı da derinden etkilemektedir. Afet kaynaklı göçlerin ortaya çıkardığı yıkımlar birbiri ile bir bütün haldedir. Deprem sonucunda ortaya çıkan ilk sorun barınma sorunudur ve bunun ortaya çıkmasına sebep olan fiziki yıkımlardır. Fiziki yıkımların ekonomik yıkımları beraberinde getirmesi ve sosyal yıkımları doğurması yaşanan deprem sonrasında toplumsal rutinin bozulması ve düzenin yeniden inşası aşamasında önemli değişimleri ve sosyal hareketlilik zeminlerini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmada incelenen 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en fazla can kaybına ve fiziki hasara neden olan depremler olarak kayıtlara girmiştir. Söz konusu depremlerin etki alanlarının genişliği ve yaklaşık 15 milyon kişiyi etkilediği dikkate alındığında, son derece önemli bir toplumsal yıkımın ve değişimin de tetikleyicisi olması kaçınılmazdır. Depremin hemen sonrasında milyonlarca insanın yaşam alanlarını, barınma alanlarını ve işyerlerini kaybetmeleri sonucunda gerçekleşen büyük zorunlu göç dalgası Türkiye tarihinin en önemli nüfus hareketliliklerinden birini oluşturmaktadır.

Depremlerin hemen sonrasında gerçekleştirilen araştırmalarda, zorunlu göç edenlerin sayısının iki milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı bir büyükşehir nüfusu olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, bu büyük insan hareketliliğinin nitelik ve niceliksel açıdan incelenmesi önem taşımaktadır. Alp'in belirttiği gibi deprem sonrası süreçte, tek tip bir zorunlu göç hareketinde bahsetmek son derece güçtür. Depremin hemen sonrasında yaşanan ani şok ile birlikte en yakın yerlere sığınma ve hayatı güvence altına alma duygusuyla beraber, depremin ana merkezlerinden olan kent merkezlerinden uzak kırsal alanlarda yer alan, tek katlı köy evlerine geçici nitelikte göç edenler önemli bir kategoriyi oluşturmaktadır. Ancak, bu grupta olan kişilerin, terk ettikleri yaşam alanlarına kısa sürede dönme çabasında olarak uzaklaşmamayı ve yeniden inşa sürecine en kısa sürede dahil olmayı amaçladıkları vurgulanabilir. Kırsala yerleşen bu grubun kırsal alandaki ikametleri sürecinde tarımsal üretime katkı sağlamaları ve bu bağlamda kırsal nüfusta kentten gelen nüfusun bir arada olmasının getirdiği bir tersine göçe bağlı toplumsal değişim süreci yaşanması muhtemel bir diğer toplumsal farklılaşma sürecini oluşturmaktadır. Öte yandan, ikinci kategoride yer alan ve Mersin, Kayseri ve Elazığ gibi yakın kent merkezlerine göç etmek zorunda kalanların ise ara bir zorunlu göç formu oluşturdukları düşünülebilir. Yine geçici olarak kırsal kesime göç edenler gibi kısa vadede yıkılan konutlarına, işyerlerine dönebilme ihtimalleri ekseninde hareket eden ancak bu sürenin uzaması durumunda istihdam, eğitim, sağlık alanlarında daha kapsamlı hizmet alabilmeyi amaçlayanlar da bir diğer zorunlu göçmen grubunu oluşturmaktadır. Toplumsal dönüşüm ve değişimin dinamiği olma potansiyeli en yüksek olan grup ise İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya gibi büyükşehirlerle giderek uzun vadeli ikamet etme ve hatta riskli buldukları "eski yaşam alanlarını" tamamen terk etme düşüncesinde olanlardır. Bu kategoride yer alan bireylerin büyükşehirlerde barınma, istihdam, eğitim ve sağlık olanaklarından daha fazla yararlanabilme düşüncesi geri dönüş fikrinden uzaklaşma ve zorunlu göçün kalıcı bir ikamete dönüşme potansiyelini beraberinde getirmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Mersin ili başta olmak üzere civar illere ve kırsal alanlara doğru artan nüfus hareketliliği beraberinde toplumsal değişimin farklı boyutlarını da getirmektedir. Eğitim, sağlık, barınma, sosyal olanaklar gibi birçok toplumsal alanda değişen nüfus yapısıyla beraber yeniden ortaya çıkan farklılaşmalar, depremin sosyal etkilerinin fiziki etkilerinden daha uzun süre görünür olacağını ortaya koymaktadır. Civar illerde artan nüfusla beraber ortaya çıkan barınma sorunları ile beraber fiziksel yıkımın tanzim edilmesi çalışmaları toplumsal hayatın içerisinde mevcut eşitsizliklerin, deprem gibi fiziksel yıkım dönemleri sonrasında daha da görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır. Afetler sonrası yıkılan ve değişen rutinlerin yeniden inşası süreçlerinde, toplumsal dirençlilik ve kırılabilirlik kavramları zorunlu göç gibi sosyo-ekonomik ve sınıfsal ayrışmaların da odak noktalarını oluşturmaktadır. Yaşam alanları ve iş yerleri yıkılarak zorunlu göçe mecbur kalan milyonlar için depremin etkileri her ne kadar ortak olsa da dirençlilik ve yeniden inşa süreçlerinde toplumsal eşitsizlikler ve kırılabilirliğe neden olan dezavantajlılık düzeyleri belirleyici olmaktadır. Bu nedenle, milyonlarca kişinin kısa sürede yarattığı demografik hareketliliklerin süresi, devamlılığı ve biçimleri toplumsal eşitsizliklere bağlı olarak sosyo-ekonomik gruplar ve dezavantajlılık boyutlarında farklılaşacaktır. Dolayısıyla, deprem sonrası zorunlu göçlerin yarattığı yeni toplumsal gerçeklikler ekseninde, eğitim, sağlık, altyapı ve barınma alanlarında dezavantajlı gruplar ve toplumsal eşitsizlikleri de dikkate alan detaylı çalışmaların yapılması önemli ve gereklidir. Söz konusu çalışmalar, deprem sonrası toplumsal değişim ve toplumsal hayatın yeniden inşası noktasında belirleyici olacağı kadar toplumsal kırılabilirliğin belirlenmesi ve olası afetler için tedbirlerin alınması açısından da katkı sağlayıcı olacaktır. Ayrıca, zorunlu olarak göç eden bireylerin tek tipleştirilmeden, farklı göç niteliklerini ortaya koyarak analiz edilmesi, geçici ve kalıcı göç ve göçmenlik deneyimlerinin daha iyi anlaşılmasına ve bu ekseninde sosyal politikaların üretilebilmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akbaş, E. (2020). Afetler ve Sosyal Politika. İ. Can (Ed.), Afet Sosyolojisi içinde (ss. 331-346), İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Alaeddinoğlu, F., Sargın, S. ve Okudum, R. (2016). "2011 Van Depremi ve Kentsel Nüfusta Mekânsal Farklılaşmalar". SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.39.133-149.
- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2 (1). 1-15.
- Bates, F.L., W.G. Peacock. (1987). Disasters and Social Change. Pp. 291-330 in The Sociology of Disasters. Edited by R.R. Dynes, B. De Marchi, and C. Pelanda. Milan, İtalya: Franco Angeli Press.
- Can, İ. (2020). Giriş Niyetine: Afet Sosyolojisine Alan Açma Çabası, İ. Can (Ed.), Afet Sosyolojisi içinde (ss. 15-36), İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişim . Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi , 2011 (24) , 129-142.
- Çelik, F. (2005). İç Göçler: Teorik Bir Analiz. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 14 (2). 167-184.
- Deniz, O. Yıldız, M.Z., Parin, S., Erdoğan, R. (2017). Deprem ve Göç: 2011 Van Depremi Örneği, Social Sciences Studies Journal, Vol: 3 Sayı: 4, 1426-1444. DOI : <https://doi.org/10.26449/sssj.202>

Demir, A. (2020). Afetlerde dezavantajlı gruplar. İ. Can (Ed.). Afet Sosyolojisi. Konya: Çizgi Kitabevi.

Dynes, R. (1988). Cross- Cultural International Research: Sociology and Disaster, International Journal of Mass Emergencies and Disasters, August 1988, Vol.6, No.2; pp. 101-129.

Ekici, S. & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi. 5 (1). 9-22. DOI: <https://doi.org/10.20493/bt.71783>.

Fichter, J. (2001). Sosyoloji nedir? (çev. N. Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.

Firat, M. (2020). Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem. Can (Ed.), Afet sosyolojisi içinde (167-Fritz CE (1961) Disaster. In: Merton RK and Nisbet RA (eds) Contemporary Social Problems. New York: Harcourt, Brace and World, 651-694. 181). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Gökcalp Yılmaz, G. (2021a). Afetlere Sosyolojik Bakış Ve Türkiye’de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1). 195-204. DOI: <https://doi.org/10.18506/anemon.819871>.

Gökcalp Yılmaz, G. (2021b). “Doğal Afetler, Toplumsal Değişme Ve Dirençlilik İlişkisi: Toplumsalın Yeniden İnşası Üzerine Bir Değerlendirme.” Sosyolojik Bağlam Dergisi.2(2). DOI: <https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.2.8>.

Gökçen, A. (2020). Afet Kavramı ve Başlıca Afet Türleri. İ. Can (Ed.), Afet sosyolojisi içinde (s.45-56). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Gökçekuş, H., Barlas, C., Almuhsen, M., Eyni, N. (2018). Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetler, Sonuçları ve Afet Yönetimi. Yakın Doğu Üniversitesi Lefkoşa.

Gürkan, M. (2006). Sosyolojik Açından Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri. (Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.

İnal Önal, E., Okay, N., Tekeli Yeşil, S. (2021). Pandeminin Afet Risk Azaltma-Dirençliliğe Etkisi . Resilience, 5 (2) , 231-243. DOI: <https://doi.org/10.32569/resilience.1019986>.

Kalaycıoğlu, S. (2021). Afetler Sonrasında Yoksulluk, Sosyal Kırılganlık, Sosyal Politikalar ve Yeniden Yapılanma. M. Tiryakioğlu (der.) Afetlerle Yoksullaşma. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (3-27).

Kolukırık, S. , Arslan, D. A. ve Gökcalp Yılmaz, G. (2022). Orman Yangınlarının Toplumsal Etkileri ve Görünümü: Medya Paylaşımlarında 2021 Büyük Antalya-Manavgat Yangını. Afet ve Risk Dergisi, 5 (2) , 560-580. DOI: <https://doi.org/10.35341/afet.1086418>

Levent, A. (2020). Afetin Ekonomik Etkileri. . İ. Can (Ed.), Afet Sosyolojisi içinde (ss. 214-234). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Mızrak, S. (2018). Eğitim, Afet Eğitimi ve Afete Dirençli Toplum. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi. 5(1). 56-67. DOI: <https://doi.org/10.21666/muefd.321970>

Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., Özenci, F. (2023). Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri Durum Değerlendirme Raporu. AYBÜ-GPM Rapor Serisi15. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜGPM).

Sert, D., Danış D. ve Sevinim E. (2023). Durum Tespit Raporu Göç ve Deprem. İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR).

Sönmez Çalış, Ö. A. ve Alp, E. (2023). 2012-2021 Yılları Arasında Edirne İli İç Göç Hareketlerinin TÜİK Verileri İle İncelenmesi. Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi , 17 (2) , 190-201 .

Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>. (Son Erişim: 19.04.2023).

TÜRKONFED. (2023). Afet ön değerlendirme durum raporu. <https://turkonfed.org/Files/ContentFile/turkonfed2023kahramanmaraşdepremiafetdurumraporu021023-4718.pdf> (Son Erişim: 18.04.2023).

URL 1, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/32548>

Yalçın, C. (2004), Göç Sosyolojisi. Anı. Ankara.

Yavuz, A. Ve Dikmen, S. (2015). Doğal Afetlerin Zararlarının Finansmanında Kullanılan Afet Öncesi Finansal Araçlar. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,3(2),303-322. DOI: <https://doi.org/10.14782/sbd.2015216101>.